

pisane riječi vidljivo je od sedamdesetih godina 14. stoljeća i iz sve češće uporabe pisama kao komunikacijskog sredstva, što će u 15. stoljeću postati sasvim uobičajeno, kako to pokazuje autor na temelju bogatog materijala.

Knjiga *Medieval Nobility in Central Europe: The Himfi Family* u svakom je pogledu značajan prinos razumijevanju plemstva zemalja krune sv. Stjepana, pružajući kroz perspektivu monografske obrade jedne plemićke obitelji uvid u svijet kasnosrednjovjekovnog plemstva. Činjenica da je knjiga objavljena na engleskom jeziku zasigurno će pomoći njezinoj široj recepciji, pa tako i među hrvatskim medievistima, kojima djelo Cosmina Popa-Gorjanua može poslužiti kao izvrstan komparativni materijal za razumijevanje kasnosrednjovjekovnog hrvatskog i slavonskog plemstva.

Antun Nekić

Gordon McKelvie, *Bastard Feudalism, English Society and the Law: the Statutes of Livery, 1390-1520*, Boydell & Brewer, Woodbridge 2020., 261 str.

Još od četrdesetih godina 20. stoljeća kada je K. B. McFarlane preuzeo termin od viktorijanskih povjesničara Whigovaca, mnogo je toga bilo rečeno u raspravama oko nečega što se naziva "bastardni feudalizam" (usp. studiju K. B. McFarlane, "Bastard Feudalism", *BIHR*, sv. 20, London 1945., str. 161–180). Koliko je termin koristan, ali i važan za modernu historiografiju, kao i njegova precizna definicija u tančine su raspravljani tijekom desetljeća i desetljeća (Michael Hicks, *Bastard Feudalism*, London, 1995.). No, kako Gordon McKelvie govori u prvom odlomku svoje knjige, termin je koristan prečac kojim se opisuju "društveno-politički odnosi koji su bili najznačajniji tijekom kasnosrednjovjekovnog razdoblja" (1).

Dodjela livreja (*distribution of liveries*), odnosno preciznije slučajevi nelegalnog dodjeljivanja i primanja livreja, koje ova knjiga proučava u detalje, jedan je od rijetkih aspekata tog sustava koji se može kvantificirati. Kroz analizu zakonodavstva koje je reguliralo dodjelu livreja te optužnice koje su podizane na temelju tog zakonodavstva, autor teži pokazati ne samo koliko je klijentelizam bio prevladavajući sustav u kasnosrednjovjekovnoj Engleskoj, nego i koliko je bastardni feudalizam bio važan za "razumijevanje prirode zakona, politike i društva" u tom razdoblju (11).

Prvi dio knjige analizira političke događaje koji su prethodili donošenju Statuta o livrejama (*Statutes of livery*), pri čemu kronološki prikaz parlamentarne aktivnosti razjašnjava ključne trenutke zakonodavnog razvoja (x–xii). Unatoč brigama o uporabi odnosno zlouporabi davanja livreja, nije bilo moguće jednostavno odmah ukinuti taj sustav, koji je bio toliko ukorijenjen u praksi engleskog društva tog vremena. Umjesto toga, zakonodavstvo je bilo potrebno da sustav drži pod kontrolom (31–32). Poglavlja dva i tri opisuju parlamentarne pritužbe koje su urodile zakonodavnom regulativom o livrejama. Inicijalno, takvi statuti su samo sporadično provođeni; žalbe još nisu bile brojne ili široko proširene, koliko bi bilo dovoljno da potaknu njihovu provedbu (56). Nasilni preokreti Rata ruža, kada su plemićke družbe mogle predstavljati realnu prijetnju kralju, pribavile su katalizator za novu legislativu o livrejama i želju da se ona i primjenjuje u praksi. To razdoblje, kao i pokušaji Henrika VII. da dovede velikaše i plemstvo u red nakon tog krvavog sukoba, čine fokus trećeg poglavlja.

Drugi dio knjige detaljnije promatra optužnice vezane za ilegalne livreje u tom razdoblju. Četvrto poglavlje opisuje različite ishode kojima su takvi slučajevi mogli rezultirati, od onih u kojima bi optuženici pribavili pomilovanja, izbjegavali šerijske mandate, ili bili podvrgnuti globama i kaznama. Kraljevske intervencije, koje su zaustavljale provođenje pravnih postupaka u takvim slučajevima, su također uzeti u obzir. Poglavlja pet i šest donose analizu uzorka od 336 slučajeva ilegalnih livreja i uspostave klijentelskih odnosa koje je kruna pokrenula na kraljevskom sudu (*King's Bench*) u razdoblju od 1390. do 1522. Poglavlje pet analizira identitet optuženih. Iako se ovo poglavlje bavi prvenstveno aristokracijom, slučajevi optužbi koji uključuju niže plemstvo (pa čak i seljaštvo), kler, žene i građanstvo pokazuju kako organizacija klijentela (*affinities*) nije bila isključivi prerogativ svjetovne muške aristokracije (130). Poglavlje šest detaljnije promatra na kojim su se mjestima događali takvi slučajevi.

Preostala tri poglavlja proučavaju u širim potezima različite vidove tog "bastardno-feudalnog" društva i kako se dodjela ilegalnih livreja odnosi prema njima. Sedmo poglavlje ispituje kako su klijentelski odnosi formirani. Pri tome se McKelviejeva studija ponovno znatno razlikuje od prethodnih radova proučavanjem takvih praksi i izvan isključivog kruga muške aristokracije, kako bi pokazala kako su zemljovlasničke i obiteljske veze proizvodile odnose sve do nižih društvenih slojeva. Osmo poglavlje usmjereno je na problem veze između livreje i nereda, ključnom problemu koji je izazivao zabrinutost kasnosrednjovjekovnih kraljeva. Končno, deveto poglavlje utvrđuje kako su klijentele formirane u gradskim zajednicama i kako su kraljevski službenici pokušavali provoditi zakonodavstvo o livrejama u tim područjima. Objedinjujući zajedno svoje nalaze, McKelviejeva studija završava s dvadesetim godinama 16. stoljeća, nakon čega slučajevi ilegalnih dodjela livreja postaju manje zastupljeni u spisima kraljevskog suda.

Pet dodataka donose spiskove slučajeva po vladarima i grofovijama, pisma gradovima i vlastelinstvima, lokalne uredbe te pisma Henrika VII. službenicima u lankasterskom vojvodstvu. Iako ti dodaci razjašnjavaju neke od argumenata i analiza koje su prikazane ranije u knjizi, one bi možda bile uporabljivije kad bi se nalazile u poglavljima na koja se odnose. Umjesto njih, ovaj prikazivač bi radije volio vidjeti tablicu u kojoj bi na jednom mjestu bilo predstavljeno svih 336 slučajeva ilegalnih livreja, koji tvore temeljnu zbirku podataka na kojoj je ova studija napravljena. Kompletno istraživanje kontrolnih svitaka (*controlment rolls*) kraljevskog suda za razdoblje duže od stoljeća je samo po sebi veliki podvig i bilo bi lijepo vidjeti prikupljene podatke na jednom mjestu negdje unutar ovog rada.

U vezi s McKelviejevom temeljnom zbirkom podataka, ovaj prikazivač ima jednu manju ne pretjerano relevantnu zamjerku. Iako su zapisi nastali djelovanjem kraljevske strane kraljevskog suda (i njima ekvivalentnih palatinskih sudova) temeljito konzultirani u ovom radu, drugi zapisi koji spominju instance ilegalnih livreja, poput onih od strane tuženika na kraljevskom sudu ili na Sudu za javne tužbe (*the Court of Common Pleas*), korištene su samo povremeno. Razlog koji je za to pružen čitatelju je da su takvi slučajevi bili rjeđi te se na njih osvrće samo onda kada osvjetljavaju neke šire probleme (9). Iako to može biti istina, privatni postupci povezani s ilegalnim livrejama bi bez sumnje jače osvjetlili kako je takvo zakonodavstvo korišteno od nižih slojeva društva, izvan okvira muške aristokracije. Dodatno, iako su aspekti zakona uzeti u obzir u ovoj studiji, u njoj je malo rečeno u okvirima pravnih shvaćanja. Tiskom objavljeni Godišnjaci (*Year Books*), koje se sad čak može pretraživati i online (vidi: *Medieval English Legal History: an index and paraphrase of Printed Year Book Reports, 1268–1535*, prir. David J Seipp: <https://www.bu.edu/law/faculty-scholarship/legal-history-the-year-bo>

oks/), sadrže neke zanimljive pravne rasprave o livrejama i klijentelskim odnosima, koje bi povećale vrijednost zaključaka ove knjige u vezi primjene tog zakonodavstva. Posebice zanimljiva je duga rasprava iz 1490. u kojoj su prikazani različiti statuti o livrejama i koja nam daje onodobno svjedočanstvo o tome kako je svaki od tih statuta shvaćan od onih koji su tada predsjedavali raspravljanju slučajeva o ilegalnim livrejama (*Year Books* Hil 5 Hen VII, pl 10, fo 17b-18a).

Gledano sveukupno, autora treba pohvaliti za izvlačenje dokaznog materijala iz kompleksnog skupa pravnih zapisa koji povećavaju naše razumijevanje "bastardnog feudalizma" u kasnosrednjovjekovnom razdoblju. Postojanje ove knjige dokaz je kako istraživanjem koje u detalje proučava ogromne zbirke preostalog izvornog gradiva možemo često pronaći nove stvari za reći, čak i za jednu temu koja je toliko temeljito istraživana kao što je "bastardni feudalizam."

Daniel F. Gosling

Marko Medved, *Filius conventus Fluminensis. Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci*, Srednja Europa – Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 2020., XV + 757 str.

Marko Medved, izvanredni profesor crkvene povijesti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, pripadnik je mlađe generacije hrvatskih crkvenih povjesničara, koji je doktorsku disertaciju na temu Riječke biskupije između dva svjetska rata obranio na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu. Rezultati njegova doktorskog istraživanja objavljeni su u kapitalnoj monografiji *Riječka crkva u razdoblju fašizma. Nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelji*, koja, možemo bez imalo ustručavanja reći, predstavlja jednu od ponajboljih studija međuratne crkvene povijesti na našim prostorima uopće. Ove je godine iz tiska izašla druga kapitalna edicija ovoga autora – monografija o životu i djelovanju redovnika augustinaca u Rijeci od srednjeg vijeka do kraja 18. stoljeća, što je dosad najsustavniji prikaz te teme, a ujedno vrijedan prinos proučavanju prošlosti redovničkih zajednica na hrvatskim prostorima. Monografija je podijeljena na uvodno te jedanaest opsežnih poglavlja koja su podijeljena u potpoglavlja i tri dodatka.

Uvodno je poglavlje naslovljeno *Nepoznata povijest augustinaca pustinjaka u riječkom sv. Jeronimu*. Autor donosi kratke napomene o sv. Augustinu i Redu pustinjaka svetog Augustina, kojeg ne valja miješati s regularnim kanonicima sv. Augustina, jer pripadaju dvama različitim granama muških redova (monaški redovi, prosjački redovi, regularni kanonici i regularni klerici). Autor nadalje donosi generalni prikaz povijesti reda. U kratkim crtama, a što je posljedica neistraženosti teme, donosi pregled historiografskih radova o riječkim augustincima te pregled izvora koji se čuvaju u raznim javnim i crkvenim arhivima diljem Europe. Uvodno poglavlje autor zaključuje napomenom o upravi nad Rijekom grofova Devinskih i Walseovaca, kao uvod u sljedeće poglavlje *Utemeljenje augustinskog samostana i crkve sv. Jeronima u Rijeci*.

Upravo će u tom poglavlju M. Medved nastojati osvijetliti problem utemeljenja samostana sv. Jeronima u Rijeci. Iako se taj događaj stavlja u 1315. godinu, ta je datacija veoma sporna. Kroz analizu sačuvanih vrela i ranijih historiografskih spoznaja autor smatra da se